

ØKOLINGVISTIK OG DEIXISANALYSE

Af Jørgen Chr. Bang (Odense Universitet)

1. En økolingvistisk deixisanalyse

På side 17 i Jens Sigsgaards strålende børnebog *Katinka og dukkevognen* siger mor til Katrine og Katinka:

Nu ringer jeg til forretningen og beder dem om at tage dukkevognen ind. Sætningen er del af en dialog¹ mellem *tre* personer, en mor og hendes to døtre. Personerne er i *samme situation-context*: Forinden har de to søstre haft en dialog som en *face-to-face*-samtale mellem to personer. Samtalen mellem de to søstre har udviklet sig til en ulykkelig konflikt om lillesøsters brøde: Trods skolepigen Katrines forbud har førskolepigen Katinka ikke alene lånt storesøsters dukkevogn til en bytur, men har oven i købet glemt den uden for legetøjsbutikken, og nu er det blevet et forfærdeligt regnvejr. Men det er faktisk ikke blot en samtale mellem de to, det er en dialog med moderen som en tilstedeværende tredje person. Det er næppe til på det foreliggende grundlag at tolke, om de to pigers indbyrdes ordveksling tager form af moderens tilstedevær, om den ene eller begge på et eller andet opmærksomhedsniveau medinddrager moderen som samtalepart, fx opererer med hende som autoritet, dommer. Men det er til gengæld en naturlig tolkning, at moderen, idet hun tager ordet, ikke alene bliver explicit part i samtalen, men også af pigerne (og læserne/lytterne) accepteres som meddel-agtig i den foregående situation-context. Hvorfor? Jo, fordi hun bruger bekendtheds-deixisformer, der refererer til netop denne situation-context: *forretningen* og *dukkevognen*.

Men har disse udtryk da ikke en simpel anaforisk reference til den foregående (co-) text? Jo, for dem der er med-delere af den foregående text. Den såkaldt anaforiske reference hviler nemlig på, at det foregående med-deles i samme situation-context, dvs at anaforen *først og sidst*² hviler på deixis. Når lingvister identificerer en relation mellem elementer i kortere eller længere sekvenser, beror denne identifikation på en som oftest tavs forudsætning om, at de pågældende elementer befinder sig i *samme situation-context*, dvs at tolkningen

af relationer mellem ord (i en sætning, mellem sætninger eller mellem større textdele) beror på, at de pågældende udtryk behandles *som om* de befinder sig i *samme situation-context*. Heri ligger imidlertid en forestilling om, at sproglige processer forløber i en stabil situation-context, hvor den eneste bevægelse og forandring er den, som teksten forårsager. Bevægelser og forandringer i og med og mellem dialogdeltagerne, objekterne, medierne og omgivelserne undervejs i kommunikationsprocessen kan og bør ikke reduceres til kausaleffekter (i analytisk forstand) af den sproglige ytring eller elimineres som irrelevant forstyrrelse af den sproglige proces. Faktisk er det værd at huske på, at det tager tid at artikulere og percipere den sproglige ytring, og at resten af verden ikke står stille imens. Ligeledes er det værd at huske på, at noget af det mere interessante ved den sproglige ytring er dens medformning af situationen-contexten. Dialektikken af text og situation-context er sprogets væsen.

Moderen siger *forretningen*, da hun overtager ordet og den sproglige bestemmelse af det videre forløb. Det er imidlertid ikke blot bekendtheds morfemet der her har deiktisk og anaforisk reference. Det er også benævnelseskernen *forretning*-. Såvel fortælleren som Katinka³ har hidtil brugt udtrykket *legetøjsbutikken* (side 11 fortælleren, side 15 fortæller/Katinka i symfonisk indre monolog, side 15 nederst Katinka). Iøvrigt er også den første forekomst i bekendt form, dvs med deiktisk reference med en børne-situationel-context. Såvel Katinka som fortælleren samt (op-)læseren og det lyttende barn har allerede perciperet-conciperet-imagineret *legetøjsbutikken* med prototypisk reference til den bekendte legetøjsbutik. Dvs at der er opbygget en *personal significans*⁴ med baggrund i en barnlig *individual meaning* og med en børnesprogligt domineret *social import*. Og så kommer mor ind med sit *social sense*-dominerede *forretningen*. Kommunikationen bryder ikke sammen, hverken mellem de tre (fiktive) personer eller mellem fortælleren og os.

Mor redder såmænd også situationen, og måske er der ikke mange af de involverede, der bevidst bemærker moderens *om-definition* af sproget, sagen og situationen-contexten. (Jeg er ked af, at jeg ikke nåede at spørge Jens Sigsgaard om dette og andre sprogfølsomme forhold.) Der er efter min mening ikke tale om en ubetydelig synonymisk variation, men om en deiktisk indikation af de

respektivt talendes forskellige (sproglige) identitet. Men når begge parter forstår hinandens sprog og ovenikøbet lader hinandens udtryk stå som co-referentielle, er det så ikke samme sprog? For en grov betragtning, jo, for en mere fintfølede, nej. Og hvem ville hævde at min svenske kollega og jeg taler samme sprog, når han taler svensk og jeg dansk i vore indbyrdes samtaler med god gensidig forståelse. Samtaler etablerer ikke bare referenter for bevidstheden, som det vel er impliceret i den strukturalistiske tegnopfattelse af tegnet som den arbitrære og konventionelle association af udtryk og indhold. Samtaler definerer og redefinerer deltagernes sprog i og gennem "dets" dialektiske bestemmelser af situation-context og omgivelser: *forretningen* henviser identifikatorisk således både til legetøjsbutikken (referenten), *legetøjsbutikken* (en anden referenceform) og til de personer, der bruger de pågældende referenceformer.

Jeg skal lige bemærke en anden interessant anafor-deixis-relation i moderens replik, nemlig *forretningen ... dem*. At *dem* har forståelig referent beror tydeligvis på vores situation-context-bestemte tolkningsproces, vi henter bestemmelsen af relationen mellem *dem* og *forretningen* gennem adgange til contexten. Og selv om det er en umådeligt kompliceret proces, som er uhyre vanskelig at beskrive blot nogenlunde fyldestgørende, så har både de børn (fra 3-årsalderen) og de voksne, jeg har konsulteret, end ikke bemærket at der skulle være det mindste tolknings- eller referenceproblem her.

Såvel "legetøjsbutikken/forretningen" som "dem" udvikles yderligere i den følgende text, på raffineret eller bare sprogfølsom vis:

Mor gik hen til telefonen og begge pigerne sad og lyttede.
»Tak - Ja, hallo, er det legetøjsforretningen? De taler med fru Madsen, Kløvervej. Min lille pige har vist glemt en dukkevogn uden for forretningen. - Næ har De? Det var virkelig pænt af Dem. Tak skal De have. Tusind tak. - Jamen så kommer børnene og henter den, når det bliver tørvejr. - Farvel.«

(s.17f) [mine deiktiske understregninger, jcb]

Her udvides situationen med en fjerde person, som bliver moderens direkte samtalepartner, deiktisk og syntaktisk 2. person i moderens ytringer. Personen er introduceret i contexten via det tidligere citerede *dem*, syntaktisk-deiktisk 3. person flertal. Denne ubestemte, men context-bekendte (flertals) objektperson kommer nu ind i dialogen som subjekt-person. Bliver personligt nærværende i

situationen gennem telefonen, men ikke ved selv at ytre sig i den situation vi (og de to piger) har direkte adgang til. Den nye persons tilstedevær (og -værd) i dialog-situationen tolker vi og pigerne ud fra de deiktiske formninger af moderens ytringer og vor contextuelle viden. Texten fortsætter:

Katinka var næsten sikker på, at hun havde forstået hvad legetøjsdamen havde sagt til mor.

(s.18) [min deiktiske understregning, jcb]

Fortælleren og Katinka (og vi) har ud fra overværelsen af kun den ene af to samtalepartners ytringer identificeret den anden, *legetøjsdamen*, som bestemmelsen af personobjektet eller objektpersonen i den nye situation-context nu hedder, og hendes sandsynlige informationer. Fortælleren, Katinka og vi identificerer på basis af vor situation-context og textens deiktiske træk sammenhænge og informationer, som er implicite i textens syntaktiske organisering, for ikke at sige fraværende bortset netop fra de deiktiske indikationer og implikationer.

Transformationerne: *legetøjsbutikken* > *forretningen* > *dem* > *legetøjsforretningen* > *De* > *legetøjsdamen* indikerer både personforskelle (det er forskellige personer der står for udtrykkene, omend vi alle for-står dem) og udviklinger i og af situationen-contexten. Vi fatter meget lidt, om overhovedet noget, hvis vi ikke deltager fortolkende i forhold til texten og situationen-contexten, så hvem kan dog for alvor plædere for, at texten selv indeholder budskabet, eller at vi bør tænke, tale, skrive, beskrive og tolke tekster som om de ikke var vitalt afhængige af situation-context? Syntaxen og semantikken må nødvendigvis omfatte andet og mere (og dermed være noget helt andet) end *decontextualiserede relationer* mellem sætningselementer og mellem sætninger for syntaxens vedkommende, eller sandheds- og mulighedsbetingelser for *decontextualiserede propositioner* for semantikens vedkommende.

De gamle ord "at læse mellem linjerne" og "at lytte bag om ordene" er gode at skrive sig bag ørerne, hvis vi ikke vil "læse som fanden læser biblen". Ord og sætninger deltager kun i sproget, når NOGEN sætter dem i dialog-situationer-contexter. Dvs når de også er deiktiske.

Jeg har ovenfor primært koncentreret opmærksomheden om mere implicite deiktiske fænomener, idet jeg har forudsat identifikationen af de mere direkte eller eksplicite deixis såsom *jeg, vi, du, hun, dem* (person-deixis), *nu, hen til, ringer, gik, kommer* (tids-steds-deixis) samt *vist, og, næsten sikker* (logik-deixis).

Imidlertid er der et par spørgsmål om, hvad det er for dialoger, jeg har behandlet, og herunder hvad det er for sproglige medier.

Katinka og dukkevognen er lige så gammel som Odense Universitet, idet 1. udgaven udkom i 1966. De bærer umiskendelige træk af deres tilblivelsestid, og det har naturligvis implikationer for deres nutidige anvendelsesmåder og -muligheder. Hvad de indebar af procespotentialer og naturlige tolkninger i 1966 hang sammen med den tids topiske forhold, den tids dialoger-situationer-contexter. Vi har alle siden forandret os, således at den selvsamme bog og diskurs (og den selvsamme institution) ikke mere er den samme sproglige meddelelse. Forfatteren Jens Sigsgaard, en af vore store radikale småbørnspædagoger, var 20 år tidligere blevet verdensberømt med *Palle alene i verden*, "som ethvert barn kendte" i 1966. Siden 1968 har vore ideologiske opmærksomheder og fortolkningsmønstre ændret sig, også så det har givet sig diskursive udslag. Idag bemærker vi en række former i teksten som forskellige fra "moderne dansk", fx tiltaleformen *De*, talerpræsentationen *fru Madsen*, tele-kontaktetableringen *Tak - Ja, hallo* (det var før direkte selvvalg), personbenævnelserne *min lille pige, børnene, legetøjsdamen, mor* (og ikke datter, ungerne, ekspedienten, hendes/deres mor). Også den situation-contextuelle selvfølge, hvormed moderen er derhjemme og ekspedienten er en kvinde, er der løbet meget vand på stranden og børn ud med badevandet siden. Men alligevel er der noget ved teksten, som gør at (mine) nutidige børn forbinder sig identificerende med den og etablerer deres *universe of discourse* som vedkommende deres hverdagsliv. De og vi *genkender* for os væsentlige menneskelige og sociale problemer, relationer og processer gennem tekstens indikationer. Trods (eller netop på grund af) den explicit fiktive og gammeldags form, bærer teksten autentiske og troværdige informations-indikationer, som vi her og nu kan forbinde os forstående med. Måske spiller den rolige rytme, den venlige tone og fortællerens identifikation med det ulykkelige barns *point-of-view* og sprog afgørende med i vores villige medvirke i produktionen af med-dele-forståelsen. Teksten har deixis-træk, der gør

informationerne bæredygtige, der gør teksten til en med-delelse. Deixis der skiller utopi fra atopi i de topiske dialoger. Inviterer læseren til selv at konkretisere referenter, pådutter ikke færdige kategorier, *concepts, percepts, images*, men giver bidrag og materiale til *dialog*. Teksten giver materiale for oplæsning, så mine børn hører familie-målet, eller modersmålet, og danner referencer med deres også kropslige erfaringer. Hvis teksten blev *renset* for de historiske træk og *elaboreret* anaforisk og context-expliciterende (*digitaliseret*), dvs inviterede til mindre situation-context-aktivering af læseren/lytteren, ja, så ville den efter mine erfaringer og sprogteori blive en ringere tekst: den ville patientgøre og passiv-isere lytteren, så børnene blev ringere sprogbrugere og ikke dannede sig sproglige former med reference til deres erfaringer. Textens *åben-lyse subjektive* træk gør den til materiale for inter-subjektiv og objektiviserende dialog, hvor deltagerne bedre forstår, fordi vi mærker *hvem* der står-for hvilke synspunkter, *point-of-views*, og kan danne vore analogier. Det betyder naturligvis også, at der bliver flere forskellige tolkninger af teksten, men netop tolkninger, som den tolkende står for, står inden-for og står inde for.

2. Resumerende overgang til økologivistik

Jens Sigsgaards text foreligger for os som en del af vort modersmåls arvemasse, som gør det muligt for os gennem flere generationer at bevare og udvikle og kommunikere en rekursbasis med reference til dybe identitets- og erfaringslag. Vore "sprogløse" identiteter og erfaringer aktiveres og udvikles individuelt og socialt gennem mødet med analogiserbare dialoger-situationer-contexter, hvor de bruges for at tolke og forstå. Hvis de ikke bruges, sygner de hen sammen med personligheden og den sociale kultur. Vores danske modersmål består nu, dels af de *texter* (bøger, skrifter, båndoptagelser, diskurser), der er bevaret og tilgængelige, dels af de contextuelle tolkningsadgange vi har i og med en levende sprogradition, hvor vi stadig bruger og udvikler sproget i alle væsentlige dialoger. Den ene del, de bevarede *texter*, udtørre som kilder og materiale uden den anden del. Uden levende forbindelser med vor folkelige og individuelle før-tid, står vi uden identitet og forståelse i nu-tidens dialoger med fremmede om vores fælles frem-tid (jf. Brundtlandrapportens danske titel). Vi kan givetvis også for andre og

med andre (fx EF-partnere) med-dele mere vitale forhold, når vi (og de) har levende context-situation-rekurs for vore sproglige meddelelser. At vi møder hinanden med vore levende (fælles & forskellige) contexter og øver dialog-situationel opmærksomhed i tolkningen af hinandens sproglige diskurser i stedet for blot at rekruttere til syntetiske kuranter for ECU-tolkninger af vore ytringer, ser jeg som en vigtig retningslinje for udviklingen af modersmålet og modersmålsforskning og -pædagogik i vor nutidige og fremtidige større inter-nationalisering af vort sociale samvirke. En vigtig forpligtelse til med følsom opmærksomhed at pleje værdifulde træk ved traditionen og medbringe tilstrækkelig context til en levende rodforbindelse. De værdifulde træk dør ofte når de decontextualiseres, dvs frarøves det miljø som de co-eksisterer med. Og det er ofte miljødele, som kun mærkes af det pågældende individ, og som for andre kan se ud som betydningsløse småting, besværlig redundans, omkostningskrævende overflødigheder, ukrudt, skadedyr, irrational omvej osv. Og vor sproglige udvikling kræver også en del juridisk gyldighed.

En god text er god sprogformning og contextindikation, der kræver medlevende fortolkning og rekurs til erfarede situationer-contexter. Læseren/lytteren inviteres som medproducent af *the universe of discourse*, idet der ikke blot leveres materiale for digitale *social sense*-kategorier, men fordres aktivering af fortolkerens *concepts-percepts-images*-erfaringer.

Kommunikationen bliver ikke kun-symbolsk, og der etableres ikke "et selv bærende, selvreflexivt system", der reducerer tolkningsaktiviteten til monologiske, digitale identifikationer. Vi har alle store tolkningspotentialer, men kun de organer, der bruges, lever og udvikles. Teksten stilles ikke blot til beskuelse, beskrivelse, beregning, men til meddannelse af forståelse af en selv, andre og virkeligheden. Teksten er og virker først og sidst i og med dens dialoge situation-context-dialektik, og deixis synes at være en vigtig indikator for textens virke-lighed.

3. Økolingvistik

Hvad har ovenstående analyse at gøre med og økolingvistik og økologi? Disciplinen *økolingvistik* er af nyere dato og optræder for første gang som selvstændigt

benævnt og optaget på en videnskabelig verdenskongres i programmet for AILA '93 Amsterdam: "Eco-linguistics – Problems, Theories & Methods." Økologi har flere år på bagen som en biologisk disciplin, og siden Brundtland-rapportens fremkomst (*Vores fælles fremtid*) er økologiske problematikker i stigende grad kommet ind i massemediernes, reklamernes og politikernes diskurser med nye ord, begreber, tankemåder og værdisætninger. Det gælder internationalt og det gælder i Danmark, at hverdagssproget får nye ord og vendinger og gamle får nye sammenhænge og undergår semantico-pragmatiske forandringer. Det er således et oplagt økolingvistisk projekt at studere og beskrive de sproglige udtryk i forskellige *økologiske diskurser*, dvs diskurser der omhandler eller indeholder økologiske emner, samt at efterforske indoptagelsen af økologiske sprogformer i hverdagssproget. Det er imidlertid ikke mit primære forehavende her, hvad da også fremgår af, at den valgte text ikke i den forstand omhandler eller inddrager økologiske emner eller diskurs-træk. Ikke desto mindre vover jeg den påstand, at min analyse rummer vigtige elementer og aspekter af en økolingvistisk deixis-analyse, og at netop deixis bør være en nøgle-kategori i økolingvistikken. Hermed taler jeg altså om økolingvistik som særlige måder at forholde sig til sprog og texter på, mere end om en disciplin bestemt ved en særlig afgrænset textmasse. Dansk økolingvistik foreslår jeg således principielt har hele den danske textmasse som sit objekt.

Socio- og psykolingvistikken har lært lingvistikken at sproglige ytringer rekrutterer til signifikant forskellige sprogsystemer, der ikke kan reduceres til at være afledninger af et fælles oversystem. Sociologen Basil Bernstein (fx *Class, Codes and Control*) rettede sin og vores opmærksomhed mod hvad han i tresserne kaldte *klasse-specifikke kode-forskelle, restringeret og elaboreret kode*. Efterhånden blev hans teoretisk mere holdbare bidrag nok, at han knyttede sproget og sprogbrugen sammen med sprogbrugerens *familie*-typiske baggrund: Det blev socialisations-familiens organisatoriske struktur, der bestemte udviklingen af koder og værdier. Netop deixis og context-situation-relation var central som indikator for de to sprog, idet den restringerede kode blev karakteriseret ved ytringer med stærk kontekst-afhængighed (deixis), mens den elaborerede var karakteriseret ved en høj grad af kontekst-uafhængighed (anafor). Hvem husker

ikke billedstrimlen med den knuste rude og bolden? Feministen Dale Spender (*Man Made Language*) gjorde os opmærksomme på de signifikant forskellige pragmatico-semantiske værdier, der explicit og implicit er knyttet til de to køns sprog (forskellen på om det er en mand eller en kvinde der taler/skriver) og de to køns definition i sproget (fx *han* som fælleskøn og kvindelige prædikater som derogative). Afdækningen af, at disse forhold ikke bare var sprogets neutrale anaforer, prædikatslogikker og propositioner, men gav sproget en sexistisk funktion i kultur og samfund, er for mig at se en påpegning af sprogets uafviselige deixisimplikationer (person- og logik-deixis): fx *han* refererer ikke blot anaforisk, men refererer deiktisk til mandlige prototyper og logikker. Psykolingvistikken og psykoanalysen lærte os også at gå bag om tekstens "egen" anafori for at blive opmærksomme på andre referencer og referencesystemer i og bag teksten. Endelig og kort sagt, så er symptomallæsningen en deixislæsning, hvor interessen samler sig om at identificere taleren og den implicitte logik gennem teksten.

Øko-lingvistikken ligger på linje med disse traditioner og udviklinger i lingvistikken med en ændret opmærksomhed på udviklinger og forskelle der gør en forskel i relationen mellem teksten og situation-context-miljø, og vender sig således imod at reducere eller ignorere eller analogisere forskelle ind i monologe og monokausale digitale systemer. En opmærksomhed på, at analogier mellem a og b ikke gør a og b uinteressante i deres individuelle historiske forskellighed, ikke gør $a=b$.

Når selvfølgeligheder holder op med at være selvfølgeligheder, dvs når hidtidige sociale, ideologiske og biologiske logikker anfægtes af den ene eller anden nyere virkelighedserfaring, så er der nok grund til for sprogforskere at være opmærksomme på, hvilke ændringer der sker og bør ske i sproget, på dets overflade og i dybden. Når der nu med økologien er stor bevægelse i hidtidige forestillinger om, hvad der "kan betale sig", så er det ikke alene den ydre naturs logikker, der er på tale, men netop også vore kulturelle relationer med naturen, vore indre logikker og sociale rationaliteter. Værdibegreber forskyder sig fra en industriel økonomisk basering til spørgsmål om lokal og global bæredygtighed på kort og langt sigt. Måske er der inspiration at hente i at udskifte spørgsmålet om sprogets og kommunikationens økonomi med spørgsmålet om dialogens økologi.

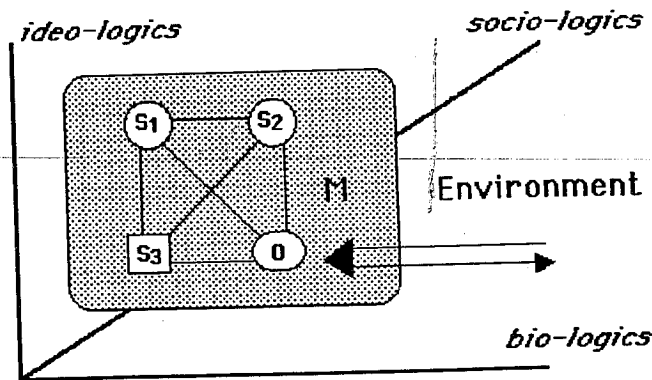
Økonomi-begrebet, som det er blevet udmøntet i og med industrikapitalismen, tenderer mod en reduktion af aktiviteter og en skarp sontring mellem produkt-effektivitet og spild-processer og -produkter. Økologi-begrebet med al sin vaghed peger på vitalisering og bæredygtighed af alle aktivitetens deltagere, en meddelagtighed ikke blot af et altimperialiserende subjekt, men af flere med-subjekter i og som miljøer for hinanden og andre. Det betyder noget for subjekt-objekt-kategoriseringer generelt og for de mere eller mindre specifikke formninger vi gør i vore daglige diskurser. Tænk fx på de forskellige syntaktiske, semantiske og pragmatiske beskrivelser af en sætning som "Jeg gav ham bogen" og diskuter ligheder og forskelle mellem den sætning og denne: "Han og bogen gjorde mig til giver". "Den enes død er den andens brød" bør måske transformeres til "Den enes brød er den andens livsberigelse". Og faktisk er dialogen jo et interessant økologisk fænomen, hvor udvekslingen af meddelelser ikke blot er et vare-bytte, men især netop en økologisk proces: Jeg mister ikke de ord eller budskaber jeg giver den anden, men bliver meddelagtig i en proces, hvor igennem vi får mere sammen, herunder får mere context sammen at referere til. Når planter og dyr kan beåndes af hinandens udånding, ser vi måske her bedre analogier på gode dialoger, end når vi blot kigger på dyreriget og tror, at den stærkeste overlever ved at slå den næststærkeste.

Syntaktiske, semantiske og pragmatiske kategorier er – ligesom (andre) biologiske, ideologiske og sociale kategorier – historiske og indbyrdes afhængige og foranderlige. De skabes, genskabes og transformeres gennem levende dialoger, hvor deixis bruges til, og er, koordinatorer og identifikatorer for de aktuelt virksomme kategorier og logikker, mens anaforen er og virker inden for gen-identificerede kategorier og logikker.

Vi bør derfor alle være mere opmærksomme på forskellen mellem lærebogs-grammatikken og det levende sprogs grammatik og ikke gøre den første til dominerende matrix for den anden.

Noter

¹ Den exemplariske dialog for en økologivistisk deixis-analyse består af 3 subjekt-personer. Den tredje er ikke nødvendigvis incarneret i teksten eller situationen. Den tredje subjekt-person er kategorialt forskellig fra person-objekter (eller objekt-personer), dvs personer der omtales af de samtalende. Vi opererer således med 8 deixiskategorier: 3 subjekter samt objekt, medium, tid, sted og logik, jf. følgende model af dialogens konstituent:

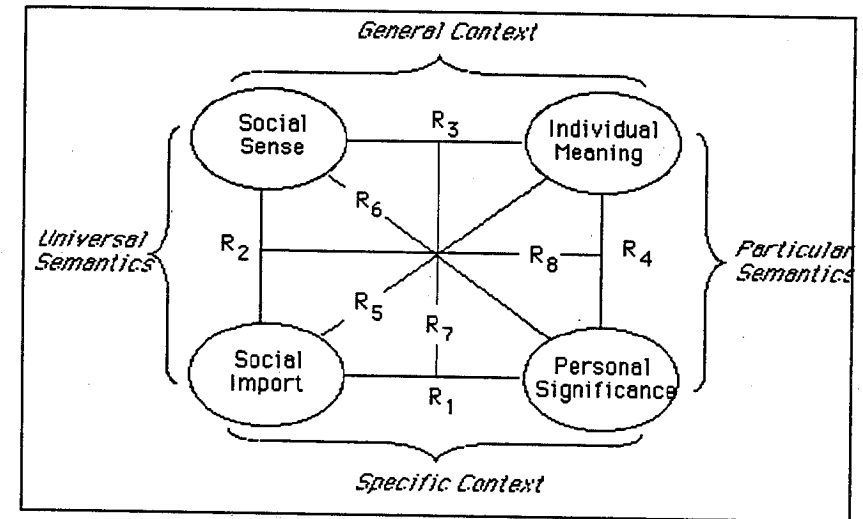

©Dørr & Bang • Göteborg • 1991

² Jf. Lyons (1977) og (1991)

³ Bestemmelsen af *hvem* der ytrer de pågældende udtryk hviler netop på en deiktisk analyse.

⁴ Jf. vor semantiske matrix i Bang & Dørr (1990):

Referencer

- AILA'93, Announcement: ECO-LINGUISTICS – Problems, Theories & Methods. Amsterdam/Odense.
- Bang, J. Chr. 1987: *Antydninger af en økologisk sprogteori*. Odense Universitet.
- Bang, J. Chr. 1992: "Deixis, sex & økologivistik". Britt-Louise Gunnarson og Caroline Liberg (udg.), *Språk, språkbruk och kön*. Uppsala:ASLA (s.77-86).
- Bang, J. Chr. og J. Dørr 1990: *Sprogteori IV – Deixis, Anafor & Lexis – to essays om dialektikken mellem syntax, semantik og pragmatik*. Odense Universitet.
- Bernstein, Basil 1971: *Class, Codes and Control. I. Theoretical Studies towards a Sociology of Language*.
- Brundtland Kommissionens rapport om miljø og udvikling 1987: *Vores fælles fremtid*. Kbhvn: FN-forbundet og Mellemlfolkeligt Samvirke. [eng: *Our common future*]
- Dørr, Jørgen 1991: *Økologi & Moral – tre principper for en demokratisk-økologisk kommunikationsform*. Odense Universitet.
- Givón, Talmy 1984: *Syntax: a functional-typtological introduction. I*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publ. Co.
- Lyons, John 1977: *Semantics I-II*. Cambridge University Press.
- 1991: *Natural language and universal grammar. Essays in linguistic theory, vol. I*. Cambridge. [Ch.8: "Deixis as the source of reference." Ch.9: "Deixis and anaphora."]
- Sigsgaard, Jens (& Arne Ungermann (ill.)) 1966: *Katinka og dukkevognen*. Gyldendal.
- Spender, Dale 1980: *Man Made Language*. London.